

Andreas Blinkenberg

Andreas Blinkenberg

13. februar 1893 – 22. februar 1982

Tale i Videnskabernes Selskab 17. februar 1983

Af *Per Nykrog*

Da Andreas Blinkenberg fyldte 80 år, i februar 1973, inviterede hans efterfølgere ved det institut, han havde skabt og opbygget, ham til at markere dagen med en forelæsning. Han valgte at tale om den forskning han på det tidspunkt var engageret i: Amiels kun delvis publicerede, 17.000 sider lange dagbøger, som han var ved at udforske i Genève, hvor originalmanuskriptet opbevares. Studenterne af 1973 mødte talstærkt op, og de blev belønnet med en oplevelse der gjorde mange af dem målløse. Den høje slanke mand med den markerede profil holdt en elegant, velkomponeret forelæsning, i en stil og med et ordvalg ingen af dem havde mødt før. Mange af dem gav bagefter udtryk for deres betagelse ved dette møde med en perfekt akademisk gentleman af den gamle skole. En kulturel art af menneskeheden som nu er blevet en sjældenhed.

Selv i *die Welt von Gestern*, hvor dette ideal hørte hjemme, var det kun få forundt at legemliggøre det. Andreas Blinkenberg havde forudsætningerne: dybe og stærke rødder, både personligt og fagligt. Han var søn af en velhavende Århus-familie, der hvilede på fornem håndværkertradition (hans fader var kunstdrejermester), men som også havde akademisk kultur i den nærmeste kreds (hans farbror var professor i klassisk arkæologi). Den historiske situation omkring Blinkenbergs ungdomsårtvang ham til at blive i hjemlandet, men så snart Den Store Krig var bragt til afslutning, drog han ud for at møde den store verden, især det Frankrig som gennem årene var hans andet hjem. Igennem henvendt et halvt århundrede var han en kendt, anset og respekteret skikkelse i internationale faglige kredse, agtet for sin naturlige, diskrete værdighed, sin mangesidede kompetence, og for sine bidrag til diskussioner og forhandlinger. Han talte ikke meget, men når han talte var hans indlæg velovervejede, velbetænkte og udsøgt velformede.

Andreas Blinkenbergs større værker falder naturligt i to grupper, de sproglige og de litterære, og de sproglige, som er de talrigeste, fordeler sig igen over flere kategorier.

En iagttager der interesserer sig for »ren forskning« vil finde, at Blinkenbergs hovedværk må være den syntaktiske »trilogi«: *L'Ordre des mots en français moderne* I (1928, om ordstillingen for sætningens hovedled) og II (1933, om ordstillingen indenfor de enkelte sætningsled) – *Le Problème de l'accord en français moderne* (1950, i væsentlig grad en videreførelse af Poul Høybyes disputats om kongruens (1944) – og *Le Problème de la transitivité en français moderne* (1960, om verbets forskellige muligheder for at knytte led til sig udover subjektet).

Som lingvist var Blinkenberg uddannet af Kristoffer Nyrop i den »junggrammatiske« skole, med stærk vægt på filologi og sproghistorie, men han fik afgørende impulser fra den unge Kristian Sandfeld og – især – fra Otto Jespersen. Hans eget forskningsfelt som sprogmand blev synkronisk og syntaktisk. Inden for det felt har hans arbejder ikke Otto Jespersens inspirerende og provokerende idérigdom, ikke Kr. Sandfelds stædige vilje til en total, massivt dokumenteret analyse af et felt, og de har ikke betydet så meget for andre som de to forbilleder, hverken teoretisk eller praktisk. Det skyldes i nogen grad den forskningshistoriske situation i de år hvor den syntaktiske »trilogi« blev til: en brydningstid mellem den traditionelle, »idealistiske« sprogforskning, og den efterhånden fremstormende, »strukturalistiske« lingvistik.

Blinkenberg var en erklæret modstander af den »strukturalistiske« lingvistik – hans kærlighed til sproget udsprang af hans oplevelse af det som en levende organisme. Også på det punkt var han et ægte barn af det 19. århundrede: for ham var sproget et vidunderlig mangfoldigt, uendeligt facetteret og smidigt instrument, skabt af Tanken og brugt i Tankens tjeneste; det kan ikke og skal ikke behandles som et stykke mekanik. Denne tænkemåde udgør selve grundvolden i den syntaktiske trilogi. De tre problemer der behandles der er alle blevet opfattet af samtidige eller senere lingvister som relativt uproblematisk instrumenter i den syntaktiske struktur – ikke noget at skrive bøger om; for Blinkenberg fremtræder de som noget der kan sammenlignes med fysikkens »kræfter«: det der får sætningen og dens led til at »hænge sammen« og udgøre et organisk hele. Ord som *cohésion* (stærk resp. svag), *émotionel værdi* (stærk resp. svag) og, fremfor alt, *semantisk værdi* (et ildeset begreb i strukturalistisk syntaks) forekommer som nøgleord i analyserne. Denne tænkemåde var i samklang med fremherskende tendenser i mellemkrigstidens sprogvidenskab; den kom til at virke altmodisch i strukturalismens storhedstid efter den anden verdenskrig, men i de seneste års metodologiske søgen indenfor lingvistikken, efter at strukturalisme i Pragerskolens ånd var blevet

overskygget af »transformationel grammatik«, og »transformationsgrammatikken« derefter selv havde røbet sine svagheder og sin begrænsning, har tænke-måder som Blinkenbergs fundet en renaissance: hans analytiske værker, og især studien i transitivitet, bliver hyppigere citeret og brugt som inspiration i den internationale faglitteratur omkring 1980 end i årene umiddelbart efter de var udkommet.

En anden, ufuldendt, lingvistisk »trilogi« placerer sig på et helt andet niveau: feltstudier i et par fortabte provençalske alpelandbyer gav stof til to occitanske dialektstudier: *Le Patois d'Entraunes* (I, 1939, II, 1940) og *Le Patois de Beuil* (1948). Et tredje, planlagt feltarbejde i det samme dialektområde blev aldrig gennemført.

Når man læser disse arbejder, der er baseret på direkte, personlig kontakt med de mennesker der taler de beskrevne landsbymål (*patois*), kan man undre sig over at en så følsom sprogmand her har anvendt den ret brutale, upersonlige spørgeskemateknik, udelukkende, og at hans beskrivelse er så rent teknisk: fonetik, morfologi, og lidt syntaks, udelukkende. Der er ikke så meget som et par linier til at vise hvordan sproget der viser sig i funktion, i et forløb. Men Blinkenberg talte det occitanske sprog, det fremgik bl.a. mange år efter, da han besøgte den daværende franske lektor i hans hjemstavn i Auvergne, en anden provins i det occitanske sprogområde. Den underfundige lektor havde indkvarteret sin gæst hos en farverig krovært, opretholder af lokal folkløse og landsbymål. Efter at Blinkenberg var rejst videre, spurgte han kroværten hvad han havde syntes om den herre. »Fint fint, sagde kroværten, men hvor er det dog synd at en mand som han taler landsbymål . . .«

Det store monument Blinkenberg har efterladt sig – hans egentlige livsværk, det der er kommet i manges hænder og som har gjort hans navn til en institution for tusinder – er de store ordbøger: *Dansk-fransk ordbog* (1930–37, sm.m. Margrethe Thiele (d. 1928)) – *Fransk-dansk ordbog* (1960–64, sm.m. Poul Høybye) – *Dansk-fransk ordbog* (afsluttet 1975, sm.m. Poul Høybye). Den praktiske fremgangsmåde for et pionerværk som dette er at begynde med oversættelsen *til* modersmålet, og derefter at »vende den om«; men presserende praktiske behov dikterede en anden rækkefølge, så det store værk var først fuldbragt da en ny dansk-fransk ordbog var bragt til verden, med udnyttelse af de erfaringer der var vundet under arbejdet med den fransk-danske. Grundarbejdet blev udført af en velorganiseret hær af underredaktører og informanter, men de to klarsynede og myreflittige leksikografer, der ledede hele operationen, har begge personligt revideret hver sætning, hvert ord, hvert bogstav, i deres kæmpeværk,

og de har testamentarisk lagt omsorgen for det enorme materiale i hænderne på yngre, tro medarbejdere, så værket kan blive holdt levende og à jour med henblik på senere udgaver.

En mindre påagtet, mindre prestigekronet aktivitet af Blinkenberg som sprogmand er hans virke som praktisk sprogpædagog. Inspireret af Otto Jespersens ideer om »naturmetoden« udgav han (sm.m. O. Svanholt) lærebøger i fransk (1932; 1946 med genoptryk 1958), men mere bemærkelsesværdige og kontroversielle var de (i praksis særdeles effektive) principper han håndhævede for sprogindlæringen ved Institutet i Århus: et »bad« i normal udfoldelse af sproget, skrevet eller talt af indfødte – forbud mod oversættelse fra dansk i de første år – total bandlysning af alle øvelser baseret på små konstruerede sætninger der hver eksemplificerer en eller anden grammatisk konfiguration. Sprog skal opleves som noget organisk levende, ikke som en mekanik der kan skilles ad og sættes sammen igen.

Det forfatterskab Blinkenberg efterlader sig om litterære emner, har flere påfaldende træk. Også det udgør en art trilogi: disputatsen om Renan's filosofisk-religiøse ungdomskrise (1923) – den monumentale bog om Montaigne (1970) – og den noget mindre studie i Henri-Frédéric Amiel og hans endeløse dagbøger (1978). Alle tre værker er skrevet på dansk, disputatsen fordi en fransk forsker havde noteret sig for emnet, så Blinkenberg kun kunne få adgang til Renan-arkivet i Paris mod at forpligte sig til ikke at publicere sine resultater på fransk, de to andre bøger fordi de er henvendt til et dansk publikum, som indtil da ikke havde adgang til så grundige behandlinger af de to forfattere. De tre skikkelser Blinkenberg har været fascineret af, har umiskendelige træk tilfælles: alle tre er »humanister« der har givet afkald på en religiøs overbevisnings visheder, og som har skrevet om et følsomt, kontemplativt Jeg's søgen i dets eget, indre univers efter dets væsen, væren og egenart. Alle tre var udprægede bogmennesker. Renan og Amiel var samtidige, begge ubeslutsomme, neurotiske, efterromantiske akademikere; Montaigne – »det kernesunde Renaissancemenneske« som var Blinkenbergs livslange kærlighed – var mere robust og handlekraftig, men Blinkenberg havde især øje for den rene søgen hos ham, hans afvisning af skarpe yderstandpunkter til fordel for det vanskeligere valg af en »gylden middelvej«, som må defineres skridt for skridt under udfoldelse af en altid vågen, altid skeptisk dømmekraft.

Det i det ydre mest påfaldende ved denne åndshistoriske »trilogi« er, at den danner en ramme i tid omkring Blinkenbergs eget akademiske

virke: bogen om Renan er hans første publikation, de to andre er begge blevet til (sammen med den tredje ordbog) under hans lange og aktive otium.

»Held den der gik af i rette tid«, sagde Blinkenberg tit (men kun halvt overbevist) i de urolige år omkring 1970 og derefter. En meget væsentlig del af hans energi og virksomhed gennem 35 år var helliget opbygningen af Aarhus Universitet: han var en af de fem der begyndte en eksperimentel første-års undervisning for en lille håndfuld studenter i 1928 – i 1963, da han nåede aldersgrænsen, trak han sig tilbage fra et fuldt udviklet, frodigt og anset universitet. Hvad Blinkenberg har ydet i den udvikling, er svært at gøre op, men det er betydeligt. De første 10-20 år var en sejr kamp mod højere instansers tøven eller tilbageholdenhed, en kamp der blev ført med taktisk opfindsomhed og med bondsk stædighed. Den gav fuld udfoldelsesmulighed for de logisk set modstridende egenskaber hos Blinkenberg, han også satte ind i de store ordbogsprojekters tjeneste: en urokkelig viljestyrke som vel er det nærmeste man kan komme til fanatisme i denne ufanatiske personlighed (man sagde at Blinkenberg kunne formå hvemsomhelst til at gøre hvadsomhelst han havde sat sig for at denne anden skulle gøre), og en stadig søgen efter den kloge, velafvejede beslutning, taget efter kølig vurdering af de forskellige muligheder. (Engang vi diskuterede et problem, sagde jeg: »Jo mere jeg tænker over det, jo mere føler jeg mig overbevist om at . . .« Blinkenberg smilede mildt og sagde: »Pas på med det!«) Denne kombination af intenst engagement, af taktisk finesse, og af klar dømmekraft var en kvalifikation der gjorde det naturligt at lade netop Blinkenberg skrive Aarhus Universitets tilblivelseshistorie ved 25-års jubilæet i 1953.

Grobunden for Blinkenbergs mangesidede udadvendte aktiviteter – forskning, ordbogsarbejde, undervisning, universitetspolitik – var et roligt, harmonisk og velordnet familieliv, hvor venner og kolleger altid var velkomne. Han var stolt af at holde familiens håndværkertraditioner vedlige i form af en intim fortrolighed med og glæde ved værktøj og praktisk arbejde – især udfoldet i sommerhuset på Mols og i familiens robuste sejlbåd. Og denne kærlighed til det håndgribelige, det legemlige og det hjemmegroede havde sit modstykke i en ikke mindre stærk kærlighed til musik (han var en habil violinist) og, især, til rejser. Blinkenbergs rejselyst var legendarisk, umættelig: han blev ved så længe han havde kræfter og sanser til det, og han var en god og følsom rejsende, som man kan se det af det lille privattræk med indtryk fra Sydamerika, han gav til venner og gratulanter på 70-års dagen.

Den sidste sætning i Blinkenbergs sidste bog er »Så paradoksalt kan et

liv leves«. Han ville sikkert have undret sig hvis man havde fortalt ham at han selv, set udefra, kunne virke som et paradoks: et hjemmemenneske med dybe og uforstyrrede rødder i hjemstavnen, og en kosmopolit der var i sit rette element i flere verdensdele – en rolig, behersket, harmonisk personlighed fuld af beundring, næsten misundelse for urolige, splittede, uharmoniske grublere – et effektivt, praktisk handlingsemneske og en drømmer der kæler for nuancen – en myndig lærer og administrator som (efter eget udsagn) aldrig lærte at føle det naturligt at tage ordet i en forsamling.

Valget af Renan, Montaigne og Amiel som emner for de tre litterære studier giver måske det bedste indblik i Blinkenbergs intimere personlighed. Det første afsnit i bogen om Amiel – det kunne være skrevet af Renan og rummer skjulte citater fra Montaigne – tegner i få ord et selvportræt, intellektuelt, følelsesmæssigt og stilistisk:

»Hvad der her vil blive skrevet om læsning af Amiel, har ikke noget udtalt dogmatisk-metodisk sigte. Det går ud fra den ganske enkle ting, at læsning i fordybet form bl.a. også kan være en dialog mellem den der skriver og den der læser, og at en sådan tavs samtale i enrum hører hjemme blandt nutidstilværelsens mest berigende former for oplevelse. Des mere, jo voldsommere presset udefra, via alle arter af massemedier, bliver på hin arme enkelte, der udover det helt fornødne krav: at være sig selv, ser det som det nærmeste udadvendte behov frit at vælge sin omgang. Med nulevende eller hedengangne ligesindede – eller anderledes tænkende.«

Æret være hans minde.

Bibliografi

En komplet bibliografi over Andreas Blinkenbergs skrifter op til 1963 findes i Per Nykrog og Hans Sørensen (red.): *Etudes romanes dédiées à Andreas Blinkenberg à l'occasion de son soixante-dixième anniversaire; Supplementum III til Orbis Litterarum*, København, Munksgaard, 1963.

Vigtigste værker:

Ernest Renan – Bidrag til belysning af hans filosofisk-religiøse ungdomskrise. København, Engelsen & Schrøder, 1923, 211 sider.

L'Ordre des mots en français moderne I. Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab, Historisk-filologiske Meddelelser XVII,1, København 1928, 247 sider.

Fra Montaigne til Molière: Montaigne, Rabelais, Pascal, Molière. Gyldendals Bibliotek bind 13, København 1928, 342 sider.

Voltaire: *Candide* – Rousseau: *Bekendelser*. Gyldendals Bibliotek bind 15, København 1928, 343 sider.

A. Blinkenberg og M. Thiele: *Dansk-fransk Ordbog*. Under medvirkning af C. Hjort, Poul Høybye og C. Thierry. København 1930-37, 1677 sider. Fotografisk genoptryk 1965.

L'Ordre des mots en français moderne II. Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab, Historisk-filologiske Meddelelser XX,1, København 1933, 241 sider.

Le Patois d'Entraunes I: *Matériaux phonétiques, morphologiques et syntactiques*. Acta Jutlandica XI,1, Aarhus-København 1939, 132 sider.

Le Patois d'Entraunes II: *Matériaux lexicologiques*. Acta Jutlandica XII, 1, Aarhus-København 1940. 128 sider.

Jean-Jacques Rousseau: *Bekendelser*. Oversat af Andreas Blinkenberg og Karl Hornelund, med en indledning og noter af Andreas Blinkenberg, 4 bind. Nyt dansk Litteraturselskab, København 1948.

Le Patois de Beuil. Documents et notes. Avec un appendice sur le parler de Péone. Acta Jutlandica XX,3, Aarhus-København 1948, 144 sider.

Le Problème de l'accord en français moderne. Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab, Historisk-filologiske Meddelelser XXXI, 1, København 1950, 180 sider.

Aarhus Universitet 1928-1953. Acta Jutlandica XXV,1, Aarhus-København 1953, 222 sider.

Andreas Blinkenberg: *Le Problème de la transitivité en français moderne. Essai syntactosémantique*. Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab, Historisk-filosofiske Meddelelser XXXVIII, 1, København 1960, 365 sider.

Andreas Blinkenberg og Poul Høybye: *Fransk-dansk ordbog*. Under medvirken af Arne Krog, Holger Schou, Johan Windfeld Hansen, Holger Schelde, m.fl. København, Hagerup, 1960-64, 1924 sider.

Montaigne. København, Munksgaard, 1970, 399 sider.

Andreas Blinkenberg og Poul Høybye: *Dansk-fransk ordbog*. Grundlagt af Margrethe Thiele. Tredie reviderede og forøgede udgave. Nyt Nordisk Forlag, Arnold Busck, København 1975-1977, I, 1043 sider, – II, 1039 sider.

Amiel – Dage af en drømmers liv. Acta Jutlandica L og G.E.C. Gads Forlag, København 1978, 225 sider.